UDK 811.161.1'367.625:811.163.6'367.625
Aleksandra Derganc
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEKATERE RAZLIKE V RABI DOVRŠNEGA OZ. NEDOVRŠNEGA VIDA V RUŠČINI IN SLOVENŠČINI

V svojem prispevku bi rada opozorila na nekatere razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida v ruščini in slovenščini. Obravnavala bom zlasti nekatere rabe, v katerih se v ruščini uporablja izključno ali pretežno nedovršni sedanjik, medtem ko je v slovenščini pogost dovršni sedanjik.

Medtem ko obstaja v naboru časovnih oblik nedovršnih glagolov med obema jezikoma paralelizem

Sedanjik	*pišem*	*пишу*
Preteklik	*pisal sem*	*я писал*
Prihodnjik	*pisal bom*	*буду писать,*

je nabor časovnih oblik dovršnih glagolov v obeh jezikih, kot je znano, različen:

Sedanjik	*napišem*	0
Preteklik	*napisal sem*	*я написал*
Prihodnjik	*napisal bom*	*напишу*

Aktualna oz. prava sedanjost, tj. odgovor na vprašanje *Kaj pravkar delaš*, se tako v ruščini kot v slovenščini praviloma izraža z nedovršnim sedanjikom (Toporišič 2000: 390–91, Russkaja grammatika 1982: 630):

Что ты там *делаешь*? *Пишу* письмо. NEDOV
Kaj pravkar *delaš*? *Pišem* pismo. NEDOV

Osnovni pomen ruskih oblik tipa *напишу* je pomen prihodnosti, v ruskih slovnicah so imenovane nesestavljeni prihodnjik (будущее простое) ali sedanjik-prihodnjik (настоящее-будущее), tu jih bomo imenovali dovršni sedanjik. Prihodnost z dovršnim glagolom se torej praviloma v ruščini izraža z obliko *напишу*, v slovenščini pa z *bom napisal*, tipično bo ruskemu *напишу* ustrezal slovenski *bom napisal.*

Завтра я непременно *напишу* это письмо и *отправлю* его. DOV
Jutri *bom* zagotovo *napisal* to pismo in ga *odposlal*. DOV

Slovenska oblika dovršnega sedanjika *napišem* ima predvsem pomen abstraktne ali neaktualne sedanjosti in različne modalne pomene in le periferno pomen prihodnosti (Toporišič 2000: 390–94). Pomen stavka

Koliko strani *napišeš* v enem dnevu? DOV

je *ponavadi napišeš, lahko napišeš, si sposoben napisati*. V slovenščini lahko pride pomen prihodnosti do izraza zlasti pri dovršnih glagolih enosmernega premikanja s predpono *po-*: *pojdem, poletim, popeljem*, prim. v znani narodni pesmi *Jaz pa pojdem na Gorenjsko*. Vendar je pomen prihodnosti pri teh oblikah, kot se zdi, vendarle periferen, tudi stilno zaznamovan. V sodobnem jeziku se pomen prihodnosti tudi pri glagolih enosmernega premikanja s predpono *po-* praviloma izraža s prihodnjikom: *bom šel, bom poletel, bom (po)peljal* (Derganc 1986).

Razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega sedanjika v obeh jezikih, o katerih bom govorila, nastopajo pri naslednjih položajih oz. rabah:

1) Ponavljajoče se oz. uzualno dejanje
2) Historični sedanjik
3) Performativne izjave

Ponavljajoče se ali uzualno dejanje se v ruščini praviloma izraža z nedovršnim glagolom. Tu govorimo predvsem o sedanjiku, velja pa to tudi za preteklik in prihodnjik (Russkaja grammatika 1982: 608 in dalje; 630 in dalje). Pomen ponavljajočega se ali uzualnega dejanja, izraženega s sedanjikom, sodi med pomene neaktualne sedanjosti. To je dejanje, ki se dogaja večkrat, pogosto, ponavadi itd., ne pa nujno v času pripovedi – to ni odgovor na vprašanje *Kaj pravkar delaš?* Vedenje, da gre za ponavljajoče se dejanje, je razvidno iz konteksta – ponavadi je izraženo z različnimi prislovnimi določili časa tipa *часто* (pogosto), *редко* (redko), *всегда* (vedno), *иногда* (včasih), *обычно* (ponavadi), *временами* (včasih), *каждый день* (vsak dan), *по понедельникам* (ob ponedeljkih) itd.

Я каждое утро *встаю* (NEDOV) в 7 часов, *одеваюсь* (NEDOV) и *иду* (NEDOV) на работу.

(Vsako jutro *vstanem* (DOV) ob 7h, *se oblečem* (DOV) in *se odpravim* (DOV) na delo.)

Утром я *выпиваю* (NEDOV) чашку кофе и *сЪедаю* (NEDOV) две булочки.

(Zjutraj *popijem* (DOV) skodelico kave in *pojem* (DOV) dve žemlji.)

Он всегда *наедается* (NEDOV) досыта.

(On se vselej *naje* (DOV) do sitega.)[1]

Raba nedovršnika za ponavljajoče se dejanje je v ruščini tako tipična, da služi za enega od dveh preizkusov za ugotavljanje čistih vidskih parov. V skladu s tem preizkusom je mogoče trditi, da glagola *открыть* in *открывать* (*окно*) tvorita čisti vidski par, ker ob stavku *Придя домой, я открыл окно* obstaja tudi stavek *Каждый день, приходя домой, я открываю окно,* dovršnik *открыть* v prvem stavku pa pomeni enak dogodek kot nedovršnik *открывать* v drugem stavku. Ta preizkus je predlagal Ju. S. Maslov in se zato imenuje kriterij Maslova (Zaliznjak, Šmeljov 1997: 42–43).

[1] Del ruskih zgledov, ki jih navajam, je iz Isačenkove slovnice 1960 (453 in dalje). Isačenko z njimi opozarja na razlike med ruščino na eni in češčino ter slovaščino na drugi strani. Glede na to, da se slovenščina v tem oziru obnaša podobno kot ta dva jezika, je bilo mogoče Isačenkove zglede koristno uporabiti tudi za ponazoritev razlik med ruščino in slovenščino. Prim tudi Petruhina 1983 in 1998.

V ruščini je sicer mogoče ponavljajoče se dejanje izraziti tudi z dovršnim sedanjikom, vendar je taka raba redkejša in ekspresivna. Primeri, kjer se v ruščini ponavljajoče se dejanje izraža z dovršnim sedanjikom (наглядно-примерный тип употребления), se razlagajo takole: glede na to, da tipično dovršniki v ruščini pomenijo enkratno konkretno celostno dejanje, služijo dejanja izražena z dovršniki kot enkraten nazoren zgled za običajno, ponavljajoče se dejanje. Da gre za ponavljanje, izvemo iz konteksta. V takih zgledih je prisoten element nazornosti. Raba dovršnih glagolov za ponavljajoče se dejanje je stilistično omejena in jo praviloma srečamo le v pogovornem jeziku in v jeziku umetniške literature (Russkaja grammatika 1982: 608–609).

Он всегда *скажет* (DOV) что-нибудь экстравагантное.
(Vedno *reče* (DOV) kaj ekstravagantnega.)
Бык ведь всегда так: сначала *шагнет* (DOV), а потом стоит думает.
(Saj se bik vedno tako obnaša: najprej *napravi* (DOV) korak, potem pa stoji in razmišlja.)

Ker je raba dovršnega sedanjika za ponavljajoče se oz. uzualno dejanje v ruščini redka in ekspresivna, praviloma pa se – kot že omenjeno – ponavljajoče se oz. uzualno dejanje izraža z nedovršnikom, moramo tudi slovenskega (tako kot slovaškega ali češkega, Isačenko 1960: 455) študenta ruščine opozoriti, naj ne govori:

*Это часто *случится* (DOV).
*Вечерний поезд обыкновенно *придёт* с опозданием (DOV).
Na to bi ga lahko napeljala raba v slovenščini, kjer sta v takih primerih pogosto možna oba vida:
To se pogosto *zgodi /dogaja* (DOV/NEDOV).
Večerni vlak *pride/prihaja* ponavadi z zamudo (DOV/NEDOV).
Rusko je pravilno:
Это часто *случается* (NEDOV).
Вечерний поезд обыкновенно *приходит* с опозданием (NEDOV).

V slovenščini se ponavljajoče se oz. uzualno dejanje lahko izraža bodisi z dovršnikom bodisi z nedovršnikom. O tem, da se v slovenščini dovršni vid prosto povezuje s pokazatelji večkratnosti, piše tudi Plotnikova (1990: 75). Vendar natančne okoliščine, ki narekujejo bodisi izbor dovršnika bodisi nedovršnika bodisi obeh, kot se zdi, niso opisane. Pri prevodu gornjih ruskih zgledov

Zjutraj *popijem* (DOV) skodelico kave in *pojem* (DOV) dve žemlji.
On se vselej *naje* (DOV) do sitega.

je raba dovršnega sedanjika verjetno povezana z neobstajanjem sekundarnega nedovršnika, saj ni splošno rabljenega oz. uveljavljenega sekundarnega nedovršnika glagolov *popiti, pojesti, najesti se*. Tako tudi pojasnjuje paralelne pojave med ruščino na eni ter češčino in slovaščino na drugi strani Isačenko (1960: 454–55). Vendar je

mogoče, da sekundarni nedovršnik v slovenščini ne obstaja ravno zato, ker je popolnoma sprejemljivo v gornjih zgledih uporabiti dovršnik in je za tvorbo sekundarnega nedovršnika manj potrebe. V ruščini obstaja precej sekundarnih nedovršnikov, ki imajo le trivialni pomen, tj. ne morejo pomeniti aktualne sedanjosti, procesa, ampak se uporabljajo zgolj za poimenovanje dogodka, izraženega z dovršnim glagolom, v kontekstih, ki zahtevajo uporabo nedovršnih glagolov, npr. pri ponavljajočem se dejanju in v historičnem sedanjiku. Takšni glagoli so npr. *находить, приходить, сЪедать, достигать* (Zaliznjak, Šmeljov: 45).[2] Ti glagoli sodijo med ti. trenutne glagole, zato je njihov pomen težko združljiv s procesnostjo in videti je, da so sekundarni nedovršniki nastali ravno zaradi zahteve po uporabi nedovršnika v določenih kontekstih. Vsekakor se zdi, da sta pojava povezana (prim. Isačenko in Petruhina ob češčini in slovaščini, Plotnikova ob slovenščini).[3]

Za ponazorilo in dokaz temu, da se pri izražanju ponavljajočega se dejanja v slovenščini pogosto uporabljajo dovršniki, ki jim pri prevodu v ruščino ustrezajo

[2] Tu naj omenim, da za ruski glagol *приходить* velja, da je trenutni glagol (dejanje prihoda se zgodi v trenutku) in je zato zanj značilno, da ima le trivialni pomen, ne pa procesnega. Zato se ne more uporabljati v aktualnem sedanjiku (**Смотри, папа приходит,* ampak *Смотри, папа идёт*). V slovenščini je stavek *Glej, tamle prihaja oče* sprejemljiv in običajen. Vendar mogoče tudi pri slovenskem glagolu *prihajati* v tej rabi ne gre za pravi procesni, ampak za psevdoprocesni pomen, to je za pomen, pri katerem opazovalec ne opazuje konkretnega procesa, izraženega z glagolom, ampak dejavnost, zaradi katere je prepričan, da se bo dogodek (prihod) zgodil v bližnji prihodnosti (prim. Apresjan 1988: 68–70). V obeh jezikih pa sta običajna stavka s pomenom ponavljalnosti oz. uzualnosti:
Oče *prihaja* domov zvečer.
Отец *приходит* домой вечером.

[3] Vendar v slovenščini ni vselej možno uporabiti za uzualno oz. ponavljajoče se dejanje sekundarnega nedovršnika, pa čeprav obstaja. Pri prevodu stavka
Я каждое утро *встаю* (NEDOV) в 7 часов, *одеваюсь* (NEDOV) и *иду* (NEDOV) на работу.
je najbolj naraven dovršnik:
Vsako jutro *vstanem* (DOV) ob 7h, *se oblečem* (DOV) in *se odpravim* (DOV) na delo.
Nedovršniki ne bi bili sprejemljivi:
Vsako jutro *vstajam* (DOV) ob 7h, *se oblačim* (DOV) in *se odpravljam* (DOV/NEDOV) na delo.
Zdi se, da tu na izbiro dovršnikov vpliva dejstvo, da gre za niz zaporednih dejanj.
Še zgled prevoda iz ruščine v slovenščino (prevajalec J. Gradišnik), kjer je v uzualnem pomenu v ruščini pričakovano uporabljen nedovršnik (*соображать, начинать*), v slovenskem prevodu pa dovršnik (*doumeti, začeti*), čeprav v slovenščini obstajata nedovršnika *doumevati* in *začenjati*.
Всякий посетитель, если он, конечно, был не вовсе тупицей, попав в Грибоедова, сразу же *соображал*, насколько хорошо живется счастливцам – членам МАССОЛИТа, и черная зависть *начинала* немедленно терзать его. (Bulgakov 1969: 73)
Vsak obiskovavec, ki ga je zaneslo v Gribojedova, je, če seveda ni bil povsem zabit, takoj *doumel*, kako imenitno živijo srečni udje Masolita, in neutegoma ga je *začela* glodati črna nevoščljivost. (Bulgakov 1977: 60–61)
Če bi bil prevod drugega stavka z nedovršnikom *in neutegoma ga je začenjala glodati* … še sprejemljiv, pa prevod prvega stavka z nedovršnikom *Vsak obiskovavec (...) je (...) takoj doumeval* ni sprejemljiv.
Vprašanje o natančnejših okoliščinah (tako sobesedilnih kot takih, povezanih s pomenom konkretnih glagolov) glede rabe dovršnikov oz. nedovršnikov za izražanje ponavljajočega se oz. uzualnega dejanja v slovenščini vsekakor terja posebne raziskave. Deloma gre verjetno tudi za to, v kolikšni meri se lahko v kakem konkretnem nedovršniku pomen procesnosti umakne v ozadje.

nedovršniki, navedimo vrsto zgledov iz dram Andreja Hienga. Zgledi iz drame *Večer ženinov* (prevajalka N. Vaganova):

Vem, kako se *včasih zdrzneš*, če se v mraku *prikažem* na stopnicah. (8)

Ты до сих пор *вздрагиваешь*, когда меня в темноте на лестнице *встречаешь*. (194)

Zmerom se ne *posreči*. (31)

Да, не *всегда получается*. (214)

V svinjaku se *rade zaredijo* podgane. (63)

В свинарниках *часто* крысы *заводятся*. (240)

Zgledi iz drame *Blodni sin* (prevajalka T. Žarova):

Kadar gre sapa skozi krošnje, *zaprem* oči in si mislim, da šumijo kaplje. /.../ *Včasih* komaj *upognem* prste (8)

Когда ветер колышет кроны деревьев, я *закрываю* глаза и мне кажется, что я слышу, как стучат капли /.../ *Иногда* я с трудом *сгибаю* пальцы. (120)

Takele pesmi *zmeraj sežejo* v srce. (17)

Такие песни *всегда западают* в душу. (128)

Izgubljeni sin *zabrede* v lumparije. *Zmerom*. (26)

Блудный сын *всегда попадает* в дурную компанию. (135)

Kako pa *opravite* z mišmi in podganami?

Meni vse *pobegnejo* /.../.

Strup *kupimo*, pa ga *nastavimo*. (32)

А как вы *обходитесь* с мышами и крысами?

От меня все *убегают* /.../.

Мы *покупаем* ядовитые средства и *рассыпаем*. (140–141)

Če si jo kličem v spomin, se mi *razblini* v nekakšno meglo. (33)

Иногда я пытаюсь вспомнить ее лицо, но оно *расплывается* перед глазами как в тумане. (141).

Zanimivo je, da je prišlo na naslednjem mestu, kot se zdi, do napačnega oz. ne čisto natančnega prevoda, ki je deloma nastal verjetno ravno zaradi razlike v pomenu dovršnega sedanjika v obeh jezikih: za ponavljajoče se oz. običajno, uzualno dejanje (v slovenščini) oz. za enkratno konkretno dejanje v prihodnosti (v ruščini).

(1) Mira: Spremenili smo te v deklo. Stari slepi medved te drži v brlogu.
(2) Zofija: Kako je s teboj?
(3) Mira: Jaz se zjutraj z avtobusom *odpeljem* do svoje apoteke. Vsaj to.
(4) Zofija: In se *vrneš*.
(5) Mira: Ja! – Nazaj v sušilnico. (27)

(1) Мира: А мы из тебя служанку сделали. Старый слепой медведь держит тебя в берлоге.
(2) Зофия: Как у тебя сегодня со временем?
(3) Мира: Я утренним автобусом *поеду* в свою аптеку. Все-таки развлечение.
(4) Зофия: А потом *вернёшься*?
(5) Мира: Да! Обратно в сушильную камеру. (136)

Dialog v slovenskem izvirniku govori o življenjski situaciji Mire in Zofije in ne govori o njunih konkretnih dejanjih. Tako je mišljeno tudi Zofijino vprašanje (2) *Kako je s teboj*? To ni vprašanje o Mirinih konkretnih namerah, ampak o njenem stanju na splošno. V odgovoru (3) Mira uporabi dovršni sedanjik, s katerim opisuje, kaj počne ponavadi: *odpelje se v lekarno.* Zofija v (4) doda, kaj Mira nato ponavadi stori: *vrne se*, pri čemer prav tako uporabi dovršni sedanjik. Prevajalka v ruščino pa je uporabila v replikah (3) in (4) dovršnik, ki, kot smo že omenili, ima osnovni pomen enkratnega konkretnega dogodka v prihodnosti. Zato je morala dodati majhne spremembe, npr. dodati prvemu Zofijinemu vprašanju (1) "danes". Da pa v slovenskem izvirniku skoraj gotovo ne gre za enkratno konkretno dejanje, ki se dogaja prav na ta dan, priča nadaljnji potek slike, ki se dogaja ob 11. uri dopoldne, torej se ta dan Mira verjetno ni odpeljala z jutranjim avtobusom na delo.

Historični sedanjik

Drug tak primer, kjer se v ruščini uporablja nedovršni sedanjik, v slovenščini pa bodisi dovršni bodisi nedovršni sedanjik – odvisno od dogodkov oz. dogajanja, ki se opisuje – je historični sedanjik. Ruska akademijska slovnica uvršča rabo historičnega sedanjika med prenesene rabe sedanjika (Russkaja grammatika 1982: 632). Raba historičnega sedanjika za pripoved o preteklih dogodkih je poseben prijem, ki napravi pripoved bolj živo. Govorec pripoveduje o dogodkih, ki so se zgodili v preteklosti, vendar uporablja sedanjik.

Еду (NEDOV) я вчера в трамвае и вдруг *входит* (NEDOV) один гражданин и *говорит* (NEDOV) ...

(Včeraj *se peljem* (NEDOV) v tramvaju, kar nenadoma *vstopi* (DOV) neki državljan in *reče* (DOV) ...)

Historični sedanjik se uporablja tudi kot pisateljski prijem v zgodovinskih delih, biografijah itd. Zgled iz ruske akademijske slovnice (Russkaja grammatika 1982: 632):

Весной 1812 г. Евгения *отправляют* (NEDOV) в Петербург.

(Spomladi 1812. l. *pošljejo* (DOV) Evgenija v Peterburg.)

V ruščini je v historičnem prezentu možen samo nedovršni sedanjik.Gre za neko avtomatično zahtevo, opozicija vida se v takem kontekstu nevtralizira. Stavek, ki v pretekliku vsebuje dovršnike:

Он *вошел* (DOV) в дом, *поднялся* (DOV) по лестнице, *открыл* (DOV)дверь, *поставил* (DOV) чемодан, *зажег* (DOV) свет, *сел* (DOV) в кресло и *закурил* (DOV) сигару.

(*Vstopil* (DOV)je v hišo, *se povzpel* (DOV) po stopnicah, *odprl* (DOV) vrata, *odložil* (DOV) kovček, *prižgal* (DOV) luč, *sedel* (DOV) v naslonjač in *prižgal* (DOV) cigaro.)

po transpoziciji v historični sedanjik vsebuje same nedovršne sedanjike:

И вот на следующий день он *входит* (NEDOV)в дом, *поднимается* (NEDOV) по лестнице, *открывает* (NEDOV) окно, *ставит* (NEDOV) чемодан, *зажигает* (NEDOV) свет, *садится* (NEDOV) в кресло и *закуривает* (NEDOV) сигару.

(Naslednjega dne *vstopi* (DOV) v hišo, *se povzpne* (DOV) po stopnicah, *odpre* (DOV) vrata, *odloži* (DOV) kovček, *prižge* (DOV) luč, *sede* (DOV) v naslonjač in *prižge* (DOV) cigaro.)

Avtomatična zahteva, da se v ruščini v historičnem sedanjiku uporabljajo nedovršniki, omogoča uporabiti historični sedanjik kot drugi preizkus za ugotavljanje čistih vidskih parov. Po tem preizkusu velja, da so glagoli *войти-входить, подняться-подниматься, открыть-открывать, поставить-ставить, зажечь-зажигать, сесть-садиться, закурить-закуривать* (v gornjih pomenih) vidski pari (Zaliznjak, Šmeljov 1997: 43, o določenih omejitvah tega preizkusa Padučeva 1996: 90).

V slovenščini se v historičnem prezentu vidske razlike ohranijo, tisti glagoli, ki so bili v pretekliku dovršni, ostanejo taki v sedanjiku, tisti, ki so bili nedovršni, se kot taki ohranijo v sedanjiku. O tem pričajo že prevodi gornjih ruskih stavkov. Še zgled iz Toporišičeve slovnice (328):

Bilo je pozimi in sneg je ležal krog in krog (...) Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov soli; kar mu naproti *prižvenketa* (DOV) lep voz (...).

Ta stavek bi se v pretekliku glasil: Kar mu je naproti *prižvenketal* (DOV) lep voz (...).

Izjave s performativnimi glagoli

Tretji primer, ko se v ruščini uporablja predvsem nedovršni sedanjik, v slovenščini pa pogosto dovršni sedanjik, so izjave s performativnimi glagoli.

V slovanskih jezikih, kjer mora glagol nastopiti bodisi v dovršniku bodisi v nedovršniku, so bili performativni glagoli opaženi že pred Austinom, in sicer ravno v zvezi z njihovim včasih nepričakovanim vidskim obnašanjem. Že v prejšnjem stoletju jih je opisal S. Škrabec (pod imenom praesens effectivum), kasneje pa tudi E. Koschmieder (pod imenom koincidenca), ki je delo Škrabca poznal in ga navajal.

V ruščini se v performativnih izjavah praviloma uporablja glagol v nedovršnem sedanjiku. Nekaj zgledov iz članka Ju. D. Apresjana (1988: 75–76):

Обещаю /клянусь (NEDOV) помогать тебе во всем.
(*Obljubim/obljubljam//prisežem/prisegam* (DOV/NEDOV), da ti bom pomagal.)
Умоляю/прошу (NEDOV) тебя подумать о детях.
(*Prosim/rotim* (NEDOV) te, da pomisliš na otroke.)
Предлагаю/приказываю (NEDOV) вам немедленно явиться в комендатуру.
(*Predlagam/ukazujem* (NEDOV) vam, da se nemudoma javite v poveljstvu.)
Я с вами *прощаюсь* (NEDOV).
(*Poslavljam se* (NEDOV) od vas.)
Я запрещаю/разрешаю (NEDOV)тебе выходить на улицу без пальто.
(*Prepovedujem* (NEDOV)*/dovolim*(DOV) ti, da greš ven brez plašča.)

Vendar se v nekaterih primerih lahko uporablja tudi dovršni sedanjik (Apresjan 1986: 211):

Попрошу (DOV) ваши билеты.
(*Prosim* (NEDOV) vaše vozovnice.)
Пожелаю (DOV) вам удачи.
(*Želim* (NEDOV) vam srečo.)
Покаюсь/признаюсь/сознаюсь: это сделал я. DOV
(*Kesam se* (NEDOV)*/priznam* (DOV): to sem naredil jaz.)

Apresjan meni, da ni kakih splošnih pravil, iz katerih bi mogli ugotoviti, kateri glagoli se lahko uporabljajo ob normalnem nedovršnem sedanjiku tudi v dovršnem

sedanjiku, in da je treba to za vsak glagol posebej navesti v slovarju (Apresjan 1986: 211). Apresjan tudi meni, da v ruščini med performativno izjavo, kjer je uporabljen dovršni sedanjik in izjavo, kjer je uporabljen nedovršni sedanjik, ni razlike v vidskem pomenu. Razlikujeta se le na pragmatični ravni. Izjava z dovršnikom *попрошу вас выйти* je manj vljudna kot izjava z nedovršnikom *прошу вас выйти* (Apresjan 1986: 215).

Z Apresjanovo obravnavo vida pri ruskih performativih se ne strinja Bondarko, ki meni, da je med performativno izjavo z dovršnikom in performativno izjavo z nedovršnikom vendarle običajna pomenska razlika. Izjava z z nedovršno obliko izraža aktualno sedanjost, izjava z dovršno obliko pa vsebuje modalni element in izraža neaktualno sedanjost (Bondarko 1990: 34–37).

Vsekakor pa za ruščino velja, da je raba dovršnega sedanjika v performativnih izjavah periferen pojav, praviloma se uporablja v teh izjavah nedovršni sedanjik.

V slovenščini – nasprotno – je raba dovršnega sedanjika v performativnih izjavah razmeroma pogost in med slovanskimi jeziki izstopajoč pojav (Škrabec 1903, Koschmieder 1930, Toporišič 2000: 391, Derganc 1996). Ni pa mogoče reči, da se glagoli v slovenščini v performativnih izjavah praviloma uporabljajo v dovršniku. Enako kot meni za ruščino Apresjan, je tudi v slovenščini od vsakega glagola posebej odvisno, katera raba je pri njem možna. Pri mnogih glagolih prevladuje dovršnik (npr. *vdam se, priznam*), pri mnogih sta možna in običajna oba vida (*obljubim – obljubljam, prisežem – prisegam*), pri mnogih pa prevladuje ali je celo edino mogoč nedovršnik (*prosim, predlagam*). Natančnih opisov obnašanja posameznih glagolov še ni. Kljub vsemu lahko trdimo, da je raba dovršnika pri performativih v slovenščini na splošno dokaj pogost pojav. To vidimo že, če primerjamo nekaj prevodov zgledov iz Austinovega dela *How to do things with words* v slovenščino in ruščino.

V ruščini nedovršnik:	V slovenščini dovršnik:
я *беру* Джорджа (40)	*izberem* Georgea (36)
я *дарю* (45)	*dam* (40)
я *оправдываю* его (48)	*oprostim* (45)
я *обЪявляю* войну (49)	*napovem* vojno (45)
продаю (51)	*prodam* (47)
я *прощаю* (51)	*odpustim* (48)
я *милую* (51)	*pomilostim* (48)
я *разрешаю* вам закрыть (70)	*dovolim* vam, da zaprete (70)

Še zgled iz Hiengove drame *Večer ženinov*:
Prekličem! (49) DOV
Беру свои слова обратно. (228) NEDOV

Diahrono-kontrastivni in tipološki komentar

Kot je bilo že omenjeno, je že Isačenko opozoril na razlike v rabi perfektivnega prezenta v ruščini na eni in slovaščini in češčini na drugi strani ter na dejstvo, da je bilo v starejših obdobjih v vzhodni slovanščini možno uporabiti perfektivni prezent za neaktualno sedanjost. Isačenko oporeka tistim jezikoslovcem, ki so na podlagi za današnjo ruščino neobičajnih rab sklepali, da v starejših obdobjih kategorija vida ni

bila razvita (Issatschenko 1983: 350 in dalje; tudi Isačenko 1960: 448 in dalje). V tem smislu je torej videti, da stanje v slovenščini kaže starejše značilnosti, medtem ko je v ruščini doživelo določen razvoj.

V zvezi s to temo so zelo zanimiva izvajanja O. S. Plotnikove (1998), ki jih tu povzemam. Plotnikova umešča obravnavane razlike v širši diahrono-primerjalni okvir. Sodobne slovanske jezike deli glede na posebnosti v rabi vidov na dve diametralno nasprotni področji: na področje "z maksimalno aktivnostjo dovršnika" in na področje "z naraščajočo aktivnostjo nedovršnika". Slovenščina in ruščina naj bi bili skrajni točki teh področij. Glede položaja drugih slovanskih jezikov Plotnikova meni, da je slovenskemu v tem oziru zelo blizu sistem češčine, slovaščine, srbščine in hrvaščine. Poljščina, bolgarščina in makedonščina tvorijo prehodno področje.

Slovenski in ruski vidski sistem se razlikujeta po naslednjih lastnostih:

Slovenščina:

– vidska opozicija je ekvipolentna; dovršnik se prosto uporablja v vseh časovnih oblikah za izražanje ponavljanja, uzualnosti; tak tip vidske rabe je neodvisen od konteksta;

– performativna funkcija dovršnika;

– dosledno uresničevanje vidskega nasprotja v historičnem sedanjiku.

Ruščina:

– vidska opozicija je privativna; možnost dovršnikov za izražanje uzualnosti, ponavljanja je omejena s posebnimi okoliščinami konteksta in je možna le v neaktualnem sedanjiku;

– performativna funkcija je lastna le nedovršniku;

– obvezna nevtralizacija vidskega nasprotja v historičnem sedanjiku v nedovršniku.

Razen tega, opozarja Plotnikova, je za ruščino značilna dokaj pogosta raba nedovršnika v pretekliku za izražanje posplošeno-dejanskega pomena (ti. обобщенно-фактическое ali общефактическое значение, slovenski izraz uporablja Merše 1995: 47), kar za slovenščino ni značilno.

Sama dodajam, da tudi v ruščini pogosti rabi nedovršnika v velevniku v slovenščini običajno ustreza dovršnik. Tipičnemu ruskemu povabilu gostom, v katerem so velevniki v nedovršniku, ustreza v slovenščini povabilo z velevniki v dovršniku:

Проходите, раздевайтесь, садитесь, берите печенье ... NEDOV

Vstopite, odložite plašč, *sedite, postrezite* si s piškoti ... DOV

Plotnikova dodaja še en dokaz za to, da odraža položaj v slovenščini starejše oz. izhodno stanje. V slovenščini je za tvorjeneje nedovršnikov ostala produktivna praslovanska pripona *-ova-/-eva-*, medtem ko se je v ruščini – jeziku, kjer je pogostnost nedovršnikov večja – razvila nova pripona za tvorjenje nedovršnikov *-ыва-/-ива-*.

Dalje bi rada opozorila tudi na medslovanske raziskave rabe vidov E. Petruhine. Glede na v našem članku obravnavane razlike med slovenščino in ruščino lahko iz njene razprave iz leta 1983 glede češčine povzamemo naslednje: glede rabe dovršnega sedanjika za uzualno dejanje sta si blizu slovenščina in češčina (kot je to opisal že Isačenko), glede rabe dovršnega sedanjika v historičnem sedanjiku pa stoji češčina med slovenščino in ruščino. O performativni rabi Petruhina v tej razpravi ne govori, je pa v tem oziru češčina bliže ruščini (Derganc 1994). Treba pa je še pripomniti, da imajo

v češčini tako kot v ruščini dovršniki le dve obliki: preteklik in prihodnjik (po obliki perfektivni prezent).

V članku iz leta 1998 Petruhina ponovno opozarja na določene razlike, kjer si stoje nasproti ruščina na eni in eden ali več zahodnoslovanskih jezikov ter bolgarščina na drugi strani. Na kratko povzemimo nekatere protistave in vključimo sem slovenščino:

V zahodnoslovanskih jezikih in bolgarščini je povezava med prislovnim določilom, ki pomeni neomejeno trajanje, in dovršnim glagolom dokaj pogosta, medtem ko je v ruščini taka povezava poblematična. Slovenščina se pridružuje prvi skupini jezikov. Češkemu in poljskemu zgledu Petruhine lahko dodamo

Oprosti, da ti tako *dolgo* nisem *odpisala, odgovorila*. DOV
Извини, чро я тебе так *долго* не *писала*, не *отвечала*. NEDOV

V ruščini se sekundarni nedovršniki pri izražanju ponavljajočega se dejanja lahko povezujejo s prislovnimi določili tipa *за час* (v eni uri), medtem ko so v češčini take zveze malo verjetne. Tudi v tej lastnosti je slovenščina podobna češčini:

Текст она обычно *переписывала за час*. NEDOV
Tekst je običajno *prepisala v eni uri*. DOV

V okviru posplošeno-dejanske rabe nedovršnega preteklika se v ruščini lahko uporabijo tudi glagoli, ki pomenijo nenačrtovana in nezaželjena dejanja, medtem ko je v češčini in poljščini tu praviloma treba uporabiti dovršnik. Tako je tudi v slovenščini.

Ты когда-нибудь *терял* зонтик? NEDOV
Ali si že kdaj *izgubil* dežnik? DOV
*Ali si že kdaj *izgubljal* dežnik? NEDOV

Dalje Petruhina omenja zgled, kjer ruskemu nedovršniku v pretekliku v posplošeno-dejanski rabi[4] v slovaščini ustreza dovršnik. Enako se obnaša v tem primeru slovenščina:

[4] Posplošeno-dejanska raba nedovršnika v pretekliku je v slovenščini znana, vendar je njena raba, kot se zdi, nekoliko redkejša kot v ruščini (prim. tudi Plotnikova 1998). Pri taki rabi je pozornost usmerjena na to, ali se je neko dejanje *sploh* zgodilo ali dogajalo ali ne. Pozornost ni usmerjena na to, ali se je dejanje zgodilo enkrat ali večkrat in tudi ne na to, ali je prišlo do rezultata ali ne, je pa rezultat pogosto impliciran (Zaliznjak, Šmeljov 1997: 25, Russkaja grammatika 1982: 611 in dalje). Nekaj zgledov v slovenščini:

Sem že *kosil*. NEDOV
Ta roman sem že *bral*. NEDOV
Saj sem te *svaril*. NEDOV
Si že kdaj *lovil* ribe? NEDOV
Še nikoli nisem *kupovala* briljantov. NEDOV

Je pa precej zgledov take rabe v ruščini, ki jih v slovenščini ni mogoče izraziti z nedovršnikom, ampak le z dovršnikom:

Где вы *покупали* апельсины? NEDOV
*Kje ste *kupovali* te pomaranče? NEDOV
Kje ste *kupili* te pomaranče? DOV
Там еще *оставался* кто-нибудь? NEDOV
*Ali je tam še kdo *ostajal*? NEDOV
Ali je tam še kdo *ostal*? DOV
Почему будильник не работает; ведь я его *заводил*? NEDOV
*Zakaj budilka ne dela; saj sem jo *navijal*? NEDOV
Zakaj budilka ne dela; saj sem jo *navil*? DOV

Доктор Орлов, если я не ошибаюсь? Мы *встречались* (NEDOV) на симпозиуме генетиков в Варне.

Doktor Orlov, če se ne motim. *Srečala* (DOV) sva se na simpoziju genetikov v Varni.

Varianta z nedovršnikom **Srečevala* sva se na simpoziju ... pomeni, da se je dogodek nedvomno zgodil večkrat.

Petruhina na podlagi svojih raziskav meni, da je značaj vidske opozicije med dovršnim in nedovršnim členom v različnih slovanskih jezikih različen. V češčini (in slovaščini) je po njenem mnenju nedovršnik nemarkiran v manjši stopnji kot v ruščini. Tudi stopnja obveznosti rabe tega ali onega vida v določenem kontekstu je v češčini in slovaščini manjša kot v ruščini.

Sklep

V pričujočem članku sem želela opozoriti na nekatere opazne razlike v rabi dovršnika oz. nedovršnika v slovenščini in ruščini. Obravnavala sem predvsem tri položaje oz. rabe vidskih oz. časovnih glagolskih oblik (ponavljajoče se oz. uzualno dejanje, historični sedanjik, performativi), pri katerih je v ruščini bodisi prevladujoča bodisi edino možna raba nedovršnega sedanjika, medtem ko je v slovenščini v teh primerih bodisi prevladujoča bodisi mogoča bodisi edino mogoča raba dovršnega sedanjika. To je deloma gotovo posledica sistemskih razlik pri časovnih oz. vidskih glagolskih oblikah med ruščino in slovenščino. Medtem ko imajo dovršni sedanjiki *napišem, obljubim* v slovenščini pretežno pomen neaktualne sedanjosti ali modalnosti in je pomen prihodnosti v njih periferen, saj se prihodnost dovršnih glagolov praviloma izraža z obliko *bom napisal, bom obljubil,* imajo v ruščini oblike tipa *напишу* praviloma oz. centralno pomen prihodnosti, medtem ko je pomen neaktualne sedanjosti ali modalnosti zanje periferen. Zaradi tega je uporaba oblik tipa *напишу* v ruščini v tistih pomenih, ki so povezani z neaktualno sedanjostjo ali modalnostjo ali – v preneseni rabi – s preteklostjo, močno omejena.

Poleg tega pozna ruščina več kontekstov, v katerih je obvezna raba nedovršnika, zaradi česar vidsko nasprotje sploh ne more priti do izraza. Z obvezno rabo nedovršnika v določenih položajih je v ruščini morda povezan tudi obstoj določenega števila sekundarnih nedovršnikov, ki nimajo procesnega pomena tipa *приходить, сЪедать, выпивать*.

Širša slavistična literatura priča, da je slovenščina v obravnavanih lastnostih zelo blizu češčini in slovaščini (Isačenko, Petruhina) ter hrvaščini in srbščini (Plotnikova, žal brez zgledov), pri čemer stanje v ruščini odraža kasnejši razvoj. Plotnikova celo meni, da ima slovenščina glede obravnavanih lastnosti v krogu slovanskih jezikov poseben položaj: v slovenščini naj bi bila raba dovršnika najpogostejša in to naj bi tudi odražalo najbolj arhaično stanje.

LITERATURA

Ju. D. APRESJAN, 1986: Performativy v grammatike i slovare. *Izvestija AN SSSR,* Serija literatury i jazyka 453. 208–224.

– – 1988: Glagoly momental'nogo dejstvija i performativy v russkom jazyke. *Rusistika segodnja*. Red. Ju. N. Karaulov. Moskva: Nauka. 57–79.
J. AUSTIN, 1990: *How to do Things with Words*. Ed. J. O. Urmson, M. Sbisa. Oxford University Press.
– – 1987: *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
A. V. BONDARKO, 1990: *Teorija funkcional'noj grammatiki*. Temporal'nost'; modal'nost'. Leningrad: Nauka.
M. BULGAKOV, 1969: *Master i Margarita.* Frankfurt: Posev.
– – 1977: *Mojster in Margareta.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
A. DERGANC, 1986: Glagolska predpona po- v ruščini in slovenščini. *Vestnik Društva za tuje jezike in književnosti* 1–2. 12–21.
– – 1998: Einige Unterschiede im Gebrauch des perfektiven bzw. des imperfektiven Praesens im Russischen und Slowenischen. *Ars transferendi. Sprache, Uebersetzung, Interkulturalitaet* Ur. D. Huber /E. Worbs. Peter Lang. 55–63.
– –1996: Iaz ze zaglagolo Zlodeiu (K vprašanju glagolskega vida v performativnih izjavah v slovanskih jezikih). *Zbornik Brižinski spomeniki*. Ur. Janko Kos in dr. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. 185–192.
A. HIENG, 1976: *Izgubljeni sin*. Maribor: Obzorja.
– – 1979: *Večer ženinov*. Maribor: Obzorja.
A. HING, 1984: *Bludnyj syn i drugie p'esy*. Moskva: Raduga.
A. ISAČENKO, 1960: *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim.* Morfologija. Čast' vtoraja. Bratislava: Izdatel'stvo slovackoj Akademii nauk.
A. ISSATSCHENKO, 1983: *Geschichte der russischen Sprache*. 2. Band. Heidelberg: Carl Winter.
E. KOSCHMIEDER, 1930: Durchkreuzungen von Aspekt- und Tempussystem im Praesens. *Zeitschrift für slavische Philologie* VII . 341–80.
M. MERŠE, 1995: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
Dž. OSTIN, 1986: Slovo kak dejstvie. *Novoe v zarubežnoj lingvistike* XVII. Moskva: Progress.
E. V. PADUČEVA, 1996: *Semantičeskie issledovanija*. Semantika vremeni i vida v russkom jazyke. Semantika narrativa. Moskva: Škola "Jazyki russkoj kul'tury".
E. V. PETRUHINA, 1983: Funkcionirovanie prezentnyh form glagolov soveršennogo vida (s točki zrenija vzaimodejstvija grammatičeskih kategorij vida i vremeni) v češskom jazyke v sopostavlenii z russkim. *Sopostavitel'noe izučenie grammatiki i leksiki russkogo jazyka s češskim i drugimi slavjanskimi jazykami*. Pod red. A. G. Širokovoj i Vl. Grab'e. Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta. 152–173.
– – 1998: Sopostavitel'naja tipologija glagol'nogo vida v sovremennyh slavjanskih jazykah (na materiale russkogo, zapadnoslavjanskih i bolgarskogo jazykov). *Tipologija vida. Problemy, poiski, rešenija*. Otv. red. M. Ju. Čertkova. Moskva: Škola "Jazyki russkoj kul'tury". 356–363.
O. S. PLOTNIKOVA, 1990: *Slovenskij jazyk*. Moskva: Izdatel'stvo moskovskogo universiteta.
– – 1998: Problemy sopostavitel'nogo izučenija slavjanskogo vida v diahronii. *Tipologija vida. Problemy, poiski, rešenija*. Otv. red. M. Ju. Čertkova. Moskva: Škola "Jazyki russkoj kul'tury". 364–370.
Russkaja grammatika I. Red. N. Ju. Švedova et al. Moskva: Nauka, 1982.
S. ŠKRABEC, 1903: Zum Gebrauche der Verba perfectiva und imperfectiva im Slovenischen. *Archiv für slavische Philologie* XXV. 554–64.

J. TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
A. A. ZALIZNJAK, Aleksej ŠMELJOV, 1997: *Lekcii po aspektologii*. Slavistische Beitraege 353. Studienhilfen Bd. 7. Muenchen: Verlag Otto Sagner.

Summary

The article attempts to point out some noticeable differences in the use of perfective and imperfective verbs in Slovene and Russian. Three meanings and/or uses of aspectual and/or temporal verbal forms are analyzed (repetitive or habitual actions, historical present, performatives), in which the prevalent or the only possible use in Russian is the use of the imperfective present tense, while in Slovene in these cases the prevalent or the only possible use is the use of the imperfective present tense. This is illustrated with the following examples:

1) Утром я *выпиваю* (IMPF) чашку кофе и *сЪедаю* (IMPF) две булочки.
Vsako jutro *popijem* (PF) skodelico kave in *pojem* (PF) dve žemlji.

2) И вот на следующий день он *входит* (IMPF)в дом, *поднимается* (IMPF) по лестнице, *открывает* (IMPF) окно, *ставит* (IMPF) чемодан, *зажигает* (IMPF) свет, *садится* (IMPF) в кресло и *закуривает* (IMPF) сигару.
Naslednjega dne *vstopi* (PF) v hišo, *se povzpne* (PF) po stopnicah, *odpre* (PF) vrata, *odloži* (PF) kovček, *prižge* (PF) luč, *sede* (PF) v naslonjač in *prižge* (PF) cigaro.

3) *Я запрещаю/разрешаю* (IMPF) тебе выходить на улицу без пальто.
Prepovedujem (IMPF)*/dovolim*(PF) ti, da greš ven brez plašča.

This difference is certainly the result of systemic differences in temporal and/or aspectual verbal forms between Russian and Slovene. The present tense perfective verbs *napišem* 'I write', *obljubim* 'I promise' in Slovene primarily have the meaning of the non-current present tense or modality; the future meaning is peripheral to them, as the future tense of the perfective verbs is expressed with the forms *bom napisal, bom obljubil*. In Russian, on the other hand, the forms of *напишу*-type as a rule or for the most part have the future meaning, and the meaning of the non-current present tense or modality is peripheral to them. For this reason the use of the forms of *напишу*-type in the meanings connected with the non-current present tense or modality or, in the figurative usage, even with the past tense, is very limited.

Additionaly, there are several contexts in Russian in which the use of the imperfective is obligatory, hence the aspectual opposition is irrelevant. The common or obligatory use of the imperfective in Russian is obviously related to the existence of a certain number of secondary imperfectives, which do not have processual meaning (the приходить, сЪедать type).

It is evident from the broader Slavic literature that with respect to the features discussed in this article, Slovene is closer to Czech and Slovak.